

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на

Магдалена Георгиева Лобутова

на тема:

ФОРМИРАНЕ НА ИЗПЪЛНИТЕЛСКИ УМЕНИЯ ПРИ ДЕЦА ОТ 7 ДО 10 ГОДИШНА ВЪЗРАСТ В ИЗВЪНУЧИЛИЩНА ДЕЙНОСТ ПО МУЗИКА

ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН «ДОКТОР»

(Научна специалност 05.07.03. Методика на обучението по музика)

Рецензент: доц. д-р Ростислав Христов Йовчев

– НМА „проф. Панчо Владигеров“

Темата за извънучилищната дейност на българските ученици става и ще става все по-актуална във времената, в които живеем. В определени периоди на развитието на страната ни, съпътстващите образователния процес занимания, особено в областта на музиката създадоха прочути български музикални състави, а гледаната понякога с пренебрежение художествена самодейност беше тази структурна основа създавала известните родни хорове, спечелили слава за България далеч зад нейните предели.

Днес ситуацията е различна. Бурното възприемане на западния капиталистически модел, колкото и този процес да изглежда като един нескончаем преход, завари българската култура напълно неподготвена за новите условия. Подкрепата за извънучилищната дейност далеч не е така значима както преди повече от двайсет години. По какъв път да се тръгне, за да може младите музикални специалисти, завършващи вече многобройните за България висши учебни заведения да намерят достатъчно професионален и същевременно актуален път за продължаване на традицията, която запазва жив българския дух в течение на повече от век?

Това е тема, достатъчно примамлива за изследване и с пълно право млад човек като Магдалена Лобутова решава да се насочи към защита на докторат, който анализира различните процеси в исторически и музикантско-сравнителен план.

Трудът на докторантката е в обем от 204 страници основен текст, включващ три глави, изводи след всяка една от тях и заключение., 12 страници библиографски списък, 11 таблици и 32 диаграми.

Уводът „стъпва“ на проблемите на изучаване на музика в общообразователното училище и опитва да анализира извънучилищната дейност като начин за компенсиране на негативните процеси по отношение на предмета „Музика“. Ясно са разграничени целта, предмета и обекта на изследване, а задачите (систематизирани в четири точки) водят до първото предположение на докторантката, което тя ще доказва със своя докторат- „интегрираната система на музикално извънучилищно творчество води до далеч по-ефективни резултати в учебно-възпитателната работа.“ Експерименталното изследване е базирано на различни степени на оценка и е плод на личната професионална дейност на докторантката с детска вокална група „Сладурите“, включваща деца от различни улицища в гр. Дупница.

В първата глава се прави обстоен исторически преглед на извънучилищната дейност по музика в последните около 150 години, започвайки от епохата на българското Възраждане. Докторантката изхожда от тезата, че „Пеенето и свиренето в колектив са двете основни форми на организирано музициране.“, както и от естествената постановка, че „Пеенето във вокална група и хоровото пеене дават възможност дори на необразовани хора със скромни певчески възможности и опит да преживеят активно музиката като нейни изпълнители.“, като основен фактор за това е способния и мотивиран ръководител. В средата на 19 век, изследването посочва ролята на ученическите хорове като обединяващо звено между църковната и светската изпълнителска дейност. Изтъкната е ролята на заселилите се в Османската империя западноевропейски музиканти във формиране на първите инструментални състави по българските земи- Свищов, Шумен. Лобутова цитира важни източници от изследванията, засягащи нашата музика от този период- трудове на Баларева, Вълчинова-Чендова и Булева, които обобщават процесите в българската музикална

действителност. С пълно право тя изтъква сблъскването им с традиционния, патриархален начин на мислене на по-голямата част от българското общество.

Изследването обхваща логично значимата промяна в развитието на вокалното и инструментално музициране след 1878г., като се спира на новата роля на гостуващи чужди музиканти у нас. Не приемам единствено споменаването на страната Чехословакия. Освен, че тя не съществува в днешно време, то в периода, за който се говори чешката територия е част от Австро-Унгарската империя. Разбира се, това е много малка подробност, но е добре да се прецизира.

Сложните и нелеки процеси от тези години са обхванати добре, отново позовавайки се на сериозни наши музиковеди, като се подчертава „градската песен“ като преобладаваща интонационна среда за градовете и нейното еkleктично формиране под влиянието на други, развили се музикални култури. Споменати са първия музикален конгрес у нас и неговата роля за „дефиниране на целите и задачите на предмета пеене в училище“, появата на детската оперета, едноактните музикални пиеси и детските „китки“, като форма на организация на ученически музикални състави. Така предметът „пеене“ придобива много по-голяма значение сред останалите изучавани дисциплини. Изтъкнато е и съществуването на „оркестри - предимно струнни, фанфарна, духовна музика и камерни състави.“ Обобщението, което прави Лобутова за този период е, че на него се „възлагат големи очаквания“. За мен, този израз не е съвсем прецизиран по отношение на неговото място. Това е верна констатация, но не като извод, а като начало на анализ на тези нелеки за българската действителност години. Затова пък убедително е разкрит интереса на първото поколение български композитори към тази „важна част от културния живот“.

Като особено успешна част от доктората считам прегледа на извънучилищната дейност след 1944г. Промените на условията и значителната държавна финансова подкрепа за съставите към пионерски домове, изискването да съществуват хорове и духови оркестри и към училищата, свързването на тази широко мащабна дейност с професионалната подкрепа от страна на тогавашната БДК (днес НМА „проф. Панчо Владигеров“) чрез създаване на хорово-диригентски клас, научните конференции и др. са синтезирани много добре от докторантката, като показват точен поглед към един успешен и градивен период от нашата концертна действителност. Прецизиран е и

репертоара, който се изработва от тези любителски, но често с професионални качества ансамбли, който подтиква най-известните родни композитори да създават за тях едни от най-значимите си произведения. Цитирани са трудовете на известни наши музиканти, педагози и музиколози, чрез които направените констатации са убедително защитени.

Периодът след 1989г. е логично най-убедително представен, тъй като самата Лобутова е млад човек, ръководител на свой вокален състав и е част от тази нелека за културата ни действителност. Негативните тенденции, особено по отношение на закриване на действащи дотогава културни институции, сриването (понижаване според докторантката) статута на учителската професия, на предмета музика и още ред други проблеми, които вече години се обсъждат в медиите и по научни форуми са поставени в релация с въпроса за качествено израстване на музиканта в България и въобще за мястото на нашата професия във все по-материализиращия се свят. Докторантката е човек, който живее със своето време. Тя разкрива сложната конюнктура на съвременните извънкласни занимания на учениците, приоритетът на информатиката над артистичните дейности. На базата на извършена вече класификация на проблемите, Лобутова извежда основните, за съжаление наболели точки от трите вида трудности пред тази дейност. В същото време тя изтъква, че вокалните състави са едни от най-гъвкавите в новите условия, както по отношение на организация, така и по актуалност на репертоара. Подчертана е различната функция на такива ансамбли или като подготвителни за хорове, или като самостоятелно развиващи се структури със свой собствен репертоарен облик. От друга страна се разглеждат новите предизвикателства пред хорово-изпълнителската дейност, която произтича като цяло от липсата на грижа и разбиране от страна на държавните и с някои изключения от общинските институции.

Обстойният исторически преглед, оформен в една относително дълга част от доктората считам за своеобразна отправна точка за по-нататъшно изследване на разнопосочните проблеми, възникващи пред съвременния български музикален ръководител. Това е реалността, която се явява обща база за творческа и качествено нова реакция от страна на професионалиста за изграждане на бъдещите поколения музикални таланти у нас.

Важна част от докторантския труд представлява подглавата, изясняваща същността на извънучилищната дейност по музика. Въпреки „оскъдната“ по думите на Лобутова литература за този вид дейност, тя разглежда редица трудове, от които цитира най-съществените моменти според нея. Така ясно се разграничават понятия като „извънкласна“ и „извънучилищна“ дейност и субектите, които ги осъществяват. Докторантката обаче обединява тези две понятия в своето изследване като „организиран и целенасочен занимания на деца и ученици с музика в свободното им време.“ Изтъкната е ролята на „доброволност“ на участието, както и ролята на цялата тази дейност за засилване интереса към изкуството и развитие на музикалните заложби на подрастващите. В частта, засягаща съдържанието на извънкласната дейност са класифицирани целите и задачите ѝ, като е наблегнато на мотивацията на участниците в нея, както и условията ѝ за развитие. Подчертавам една важна мисъл от цитираните от докторантката- „емоционални и волеви свойства, темперамент и нервно-физиологически особености” (Николов, 2007: 107-108), (вътрешните фактори) взаимодействат с външните като в някои случаи ги установяват (предопределят различен избор от похвати и методи на обучение).“ Подчертаването на личностния момент е от особено значение в днешното време, във времена на освободеност на човешката личност от всякакви идеологически норми и постулати. На базата на анализирана богата литература, главно от български източници и преди всичко от научната ръководителка на Лобутова- проф. Николина Огненска, докторантката извежда качествата присъщи на извънучилищната дейност, които са - „едновременно и на учебна, и на възпитателна дейност; имат своя специфична структура, която изхожда от особеностите на музикалното изкуство.“

В частта, засягаща нейните особености, изследването подчертава факта, че „За разлика от повечето извънкласни и извънучилищни дейности по дисциплини изучавани в училище, тези по музика не са пряко свързани с разширяване на знанията и уменията придобити там.“ Може би това е и причината в днешно време те да не са оценявани по достойнство от редица „отговорни фактори“ в българското образование. Красиво е описана и спецификата на тази дейност- „учениците имат възможност да проникнат в по-дълбоки пластове от музикалното изкуство и вследствие на подходящи условия да се доближат до „загадката” – музициране.“ Сериозен приносен характер в

изследването имат следващите страници, където са синтезирани личните изводи на докторантката по отношение на видовете колективно музициране- вокални групи, или хор, по-високите интелектуални способности на участниците и тяхната силна мотивация. Изтъкнати са и специфичните трудности, свързани с честото сблъскване между учебните и извънучебните задължения, финансови трудности, произтичащи от днешните икономически условия и др. Подчертана е ролята на ръководителя-специалиста-музикант, изискването за максимална „гъвкавост“ на неговия подход и изпълнителски опит, възпитателното значение на този род дейност (формиране на качества като „дисциплинираност, самокритичност, толерантност, смелост, любознателност, развива се въображението, умението за концентрация и др.“) и най-вече изпълнителски умения, тъй като „за музикалната интерпретация могат да научат само от музикант – диригент, певец или инструменталист с достатъчно знания и умения добити на сцена“.

Подчертан е и ефектът от този род дейност за „преживяването на музикално-художествения образ вследствие на дълбоко разбиране, което води до естетическа наслада“, или своеобразен релакс- „Той се дължи на терапевтичното въздействие на музиката, признато от векове“. Изяснени са различните етапи на развитие на всяка конкретна сценична изява, водещи до „характерен облик и специфика при неговата интерпретация“, и от това „Самото музициране става все по-свободно и уверено.“ Докторантката отчетливо отделя ролята на индивидуалния подход в неговите две степени- индивидуални уроци и индивидуално занимание при колективния тип музициране, при което „могат да се диференцират изискванията към участниците като по-слабите се учат от своите по-напреднали и по-способни приятели и постепенно се сдобиват с уменията на по-добрите.“ Подчертани са и сложните задачи пред ръководителите при осигуряване на финансиране на творческите изяви, но е подчертано, че „Чрез участието в открити уроци, творчески срещи, концерти, конкурси, фестивали и др., учениците имат възможност да усетят неповторимите трепети и удоволствие от музицирането пред публика, което ги зареждат с въодушевление и ентузиазъм.“ Това е най-съществен момент при мотивацията на участниците в тези извънкласни форми, това което осмисля нагледно непривлекателния в много отношения репетиционен процес.

В следващата подглава, която разглежда всички организационни форми на извънкласната и извънучебна дейност, докторантката цитира редица трудове, които вече са извършили прецизна класификация според няколко признака. Тя конкретизира по-нататък и видовете дейности, свързани именно с вокалната музика в „зависимост от художествените задачи“, което според мен е именно верния подход в един докторат засягащ музикална проблематика.

Частта, която обобщава всичко изложено под формата на „Изводи“ на Магдалена Лобутова показва един изключително мащабен поглед въобще върху понятията „извънкласна и извънучебна дейност“, поглед който систематизира изясняването им като организирана форма на съществуване на културен продукт, неразривната му връзка с образователната система и изграждането на висококултурни личности в България както и различните исторически етапи на съзряване, развитие и за съжаление на отмиране на някои форми на този вид общокултурна дейност. Така докторантката поставя основата за емпирично изследване на съществени детайли от извънучилищната дейност на базата на състоянието ѝ в началото на 21 век.

Глава Втора се обръща към изпълнителската дейност като основна музикална дейност на учениците от начална училищна възраст. В началото за мен има малка структурна неяснота, която поставя въпрос пред читателя мястото на уводните думи и тяхното вписване като кратки подглави. По-прегледното им присъствие би могло да бъде като встъпителни думи към основните разсъждения, отнасящи се до „Музикално-изпълнителската дейност на учениците от начална училищна възраст“. В тази част се разглеждат в детайли основните видове изпълнителска дейност и техните цели и задачи. Докторантката залага на музикантския подход при всеки един пример (конкретизация на специфични изпълнителски проблеми), подчертава ролята на качеството при „овладяване на изкуството“. Цитирани са редица изследвания, които се спират основно на певческата дейност, като от тях Лобутова разграничава ясно от една страна компонентите на „певческата култура“, от друга- чисто педагогическите цели, свързани и с „Натрупване на музикално-слухови представи, както и представи за музикално-изразните елементи у учениците чрез обогатяване на техния музикален опит при изпълнение на подходящ репертоар.“ Задачите на извънучилищната певческа дейност се свързват с основните задачи на интерпретацията, като „С изпълнителския

акт се постига един вид „доизграждане” на музикално-художествения образ, създаден от автора на музикалната творба“. Намирам за много уместен коментара на докторантката по повод разработената от авторитетен авторски колектив концепция за проблемите на интерпретацията на музикални произведения от деца. Тя изтъква, че подкрепя „правото на всеки човек“ на собствено виждане на музикалната образност, стига то обаче да е подчинено на „музикални закони, които стоят в основата на художествената интерпретация и на които е необходимо да се отдели специално внимание в обучението по музика.“. Това професионално отношение на автора на настоящето изследване не само към теоретичната обосновка, но и към практическата своя дейност като ръководител на вокална група означава не само сериозна подготовка, но и потенциал за бъдещо развитие в тази насока и то във време, когато истинският, задълбочен поглед към този проблем започва да отсъства в нашата действителност. В този ред на мисли, искам да изтъкна и други разсъждения на докторантката, които логично обединяват ролята на певческата дейност като развиваща редица различни качества у подрастващите- „подобряване на певческия апарат“, смисловото значение на текста със силно възпитателно значение, „естетическо възпитание при задълбочено преживяване на музикално-художествения образ.“

В следващата подглава се класифицират основните „Изпълнителски дейности, свързани с детски музикални инструменти, музикални игри и музикално-ритмични движения“. Ясно и аргументирано, използвайки голям брой трудове, Лобутова изяснява ролята на свиренето на детски музикални инструменти и тяхната музикална, педагогическа и естетическа функция. В следващия раздел пък подробно е изтъкнато мястото на музикалните игри с ритмични движения, както и на тези под формата на драматизации, в които „учениците с охота и старание, в името на играта, възприемат нови знания и умения“. Те „дават възможност за творчество и на учениците, и на преподавателя“ и „могат да послужат за усвояване и прилагане на знания, свързани с музикално-изразните средства, музикалната форма, музикално-художествения образ.“ Извършената класификация на базата на целите на музикалното огромяване с оглед „развитието на различни от посочените музикални способности“ допълва сериозния анализ на този важен и необходим предварителен етап, водещ към различните форми на извънучебна музикална практика.

Важна част от изследването, докторантката е посветила на творческия момент в обучението по музика в общообразователното училище. На фона на негативните тенденции, свързани с намаляване на часовете по този предмет, на все по-голямата липса на авторитет на учителя по музика и заместването на тази най-значима част за духовното съзряване на учениците с други, значително по-„актуални“, прагматични познания, задълбоченият анализ на Лобутова е честен и най-важното професионален поглед към редица изследвания от други автори. Цитирани са трудове както на музикални, така и на общи педагози от последните 40-50 години, в които се изясняват основни моменти от творческата дейност като процес, „противоположен на копирането“. Изкуството и художествената дейност са изведени на преден план и са синтезирани основни важни постулати, свързани с теоретичната обосновка на проблемите. Анализът логично е насочен към детското творчество, като „едно от предпочитаните средства за обучение и възпитание“ и неговата специфика. Разглежда се периода на „ранната училищна възраст“ и типичните негови „сензитивни“ черти. Собствените разсъждения на докторантката са основани на нейния опит (колкото и кратък да е предвид младата ѝ възраст) като ръководител на вокален състав. В някои случаи тя се поставя в ролята на детето, което възприема света по различен начин от възрастния и логично обяснява проблемите на художественото възприятие в тази възраст. В следващата подглава, изтъквайки ролята на музиката като „приобщаващ фактор“ за децата към изкуството въобще, Лобутова се спира над различните програми, засягащи тази дейност, наблягайки на тези от 80-те години на миналия век, както и на най-новите (от началото на нашия век). Важна нейна лична констатация, свързана със съвременната действителност в училище е противопоставянето на творческата дейност на учениците, на новите нейни форми над все по-ширещата се незаинтересованост на подрастващите към часовете по музика.

Музикалното изпълнителство като творческа дейност е изяснено в следващата подглава от гледна точка на музикалната естетика. Подчертана е ролята на интерпретацията, свързана с творческата личност на изпълнителя.

Както и преди, Лобутова синтезира изложеното в цялата глава в отделна, прецизна като структура част, в която споделя собствените си изводи, които са формирани след прегледа на сериозно количество литература. Като цяло, виждаме

обобщаващата мисъл на интелигентен млад човек, заел се с емоционална привързаност към нелеката дейност на музикалния ръководител. Личност, която търси дълбоките пластове на теоретичната обосновка, личност, която познава сложната съвременна действителност в страната в която живее, личност, която ще използва наученото в практическата си творческа дейност.

Третата глава на изследването е основна по отношение на връзката между теоретичните знания на докторантката и нейната дейност като ръководител на вокален състав „Сладурите“ от Дупница. Авторката на труда прави обстоен анализ на своята дейност, като фиксира наименованието на групата – „експериментална извънучилищна форма по музика ДВГ „Сладурите“. Така съставът, освен активен творчески механизъм, участващ в културния живот не само на Дупница, но и в страната е едновременно удобна и най-важното актуална база за всички наблюдения, които извършва Лобутова с оглед своя докторантски труд. Тя прави точна характеристика на вокалната група, същността и съдържанието на работа в нея, гъвкавата „структура на обучение“, немалкия брой цели и задачи, които си поставя нейният ръководител, сериозния план на работа, съобразен с редица неизбежни компромиси, свързани с конкретната съвременна действителност и т.н. Ясно и прегледно по отношение на структурата, тези въпроси са систематизирани в отделни части, което прави лесна оценката на докторантския труд от страна на читателя. Важна част от изследването заема методиката на изучаване на песните и акомпанимента с детски музикални инструменти, което показва сериозната професионална подготовка на Лобутова. Особено ми допада музикантския подход при анализа на практическата й работа, което говори за наличие на комплексни качества у докторантката. Набляга се на словесните обяснения, включващи беседа, обяснения, директни указания, демонстрация, моделиране и др., при които личният пример от страна на ръководителя е „заразителен“ и има неоценимо въздействие за участниците във вокалната група. Разкрита е и особената роля на интерактивните методи в зависимост от спецификата на музикалното изкуство, а тяхното прилагане „предлага разнообразни възможности.“ Докторантката споделя своя опит в работата си по формиране на изпълнителски умения (особено певчески качества) в участниците. Тя обобщава- „Като единен, цялостен процес звукообразуването свързва различни свои компоненти по между си“,

на базата на 100% собствена методическа система с безспорен приносен характер. Съветите, които докторантката дава ще служат по-нататък на всички, които биха се заели с тази трудна, но благородна дейност и по подобие на интерпретаторския анализ в т.нар. художествено-творчески докторати съчетаващи необходимия синтез от теоретична и практическа база за бъдещи изследвания в тази посока.

Бих искал да изтъкна чисто певческите указания, включени от авторката на изследването, без които е невъзможна каквато и да било изпълнителска дейност.

Обикновено това или се поверява на специален вокален педагог, или се извършва „както дойде“ от ръководителя. Вниманието, което отделя Лобутова на певческия „апарат“ и знанията, които тя притежава, подкрепят приносния характер на доктората и показват професионални умения от висока класа в служба на неособено ефектната, но дълбоко градивна роля на ръководителя на вокален състав, който формира бъдещата образована българска интелигенция. Към това се прибавят редица други, абсолютно необходими препоръки към обучаваните, без които не е възможна взаимната комуникация между ръководител и състав, както и боравене със съпътстващите технически средства. В това влиза реакцията към жестовете на диригента, синхронизацията със съпровода, боравенето с микрофон, съчетано с различни задачи в зависимост от характера на сценичната изява. Докторантката изтъква и ролята на самооценката като важна част от изпълнителския процес, който влиза във взаимодействие и с възпитателния. Наблегнато е над удоволствието от музицирането, особено важно за тази възраст, когато децата трябва да се „отдалечат“ от непременното търсене на конкуренция на сцената, както и на двигателната култура на изпълнителите от вокалната група, липсата на която в определени моменти, може да превърне сценичното поведение в смехотворно, или най-малкото изкуствено.

Докторантката се е спряла на няколко различни критерия, на които е направила анализ и визуално представила във вид на диаграми. Те представят професионалното развитие на децата, участници във ВГ „Сладурите“ през опитния поглед на техния ръководител. Анализът на „Качеството на певческия глас“ (сила, диапазон, тембър и др.), „Слухово и метроритмично развитие“, качеството на изпълнителската дейност (най-вече изразително пеене, осмисляне на поетичния текст и танцови умения) дава основание на Лобутова да направи заключителни изводи, които освен конкретните

резултати за изследваната вокална група, могат да служат и за типичен пример в много отношения за този вид изпълнителска дейност въобще. В това според мен се състои приносния характер на изследването, което върви от частния към общия, типов анализ и ще послужи за пример и на други музикални ръководители.

Заключението на докторантския труд освен традиционното за подобен текст обобщение на изпълнението на поставените в увода задачи, актуализира присъствието и актуалността на извънкласните и извънучилищните дейности във възпитателния процес. В днешно време те се „преоткриват и възстановяват“, стават по-атрактивни, а вокалната група, като най-мобилна се превръща в любима форма на музициране от учениците. При липсата на достатъчно задълбочени изследвания на тази тема, докторатът на Лобутова може да се счита за един от малкото анализи, съчетаващи теоретична обосновка и практическа работа, които могат да фиксират типичните и актуални за съвременната действителност форми на детско музициране. Като цяло, текстът се спира в детайли на педагогическа и музикална проблематика, като библиографията включва 119 заглавия на кирилица и 28 на латиница. В приложение I са споделени няколко вида методи на работа с учениците, а второто и третото включват списък на овладяния репертоар и снимки от осъществени концерти и грамоти за участия. Шестте броя публикации не само отговарят, но и надхвърлят изискуемия от ЗРАСРБ минимум и обхващат различни части от доктората. Авторефератът изключително точно играе ролята на „съкратено копие на доктората“ и фиксира всички важни точки от него, като извежда накрая приносните моменти на изследването, разделени на теоретични и практически.

След всичко изложено дотук, предлагам на уважаваното научно жури да присъди на докторантката **МАГДАЛЕНА ГЕОРГИЕВА ЛОБУТОВА** образователната и научна степен **ДОКТОР** (Научна специалност 05.07.03.- Методика на обучението по музика)- Педагогика на обучението по музика.

София, 15 януари 2014г.

доц. д-р Ростислав Йовчев

